

Naisproosakirjanikud kultuuriloos ja tänapäeva eesti kultuuriteadvuses

EVE ANNUK

Ameerika kunstiteadlane Linda Nochlin on 1971. aastal kirjutatud essees „Miks pole olnud suuri naiskunstnikke?” käsitlenud küsimust, miks kunstiajalugu keskendub meesautorite teostele ja miks naiskunstnikud pole samavõrra nähtaval. Ta rõhutab, et kunsti tegemist määravad sotsiaalne kontekst (nt naiste võimalus haridust saada) ja spetsiifilised (kunsti)institutsioonid. Ent Nochlin tõdeb ka seda, et naiskunstnike töid ei ole hinnatud alati samaväärselt meeskunstnike töödega näiteks põhjusel, et naiskunstnike teemad ei sobinud valitsevate kunstiarusaamadega. (Nochlin 2000: 16–22)

Kui kohandada Nochlini arutlust eesti kirjanduse uurimisele, siis võib küsida, millised institutsioonid ja avalikud struktuurid on kujundanud ja kujundavad teadmisi naiskirjanikest (eelkõige naisprosaistidest) ja nende loomingu rolli kirjandusajaloos ning laiemalt kultuuriteadvuses. Artiklis vaatlen enne 1940. aastat tegutsenud nais(proosa)kirjanike esindatust tänapäeva eesti kirjandus- ja kultuuriloos ning laiemalt kultuuriteadvuses. Kuidas on naisproosakirjanikke kujutatud kirjanduslugudes ja milliseid hinnanguid on nende teostele antud? Oluline on ka see, kui palju (kui üldse) on naisautorite teoseid taasavaldatud ja milline on nende esindatus meedias ja internetis, sh internetiteatmeteostes nagu Vikipeedia. Sellele tuleb pöörata tähelepanu, sest see kujundab kultuuriteadvust ja naiskirjanike nähtavust kultuuriväljal. Kuna teema on väga avar ja Eesti kontekstis vähe uuritud, siis on artikli probleemipüstitus pigem visandlik sissevaade, mitte teemat ammendav käsitlus. Argumente illustreerin juhtumipõhiste näidetega eesti kirjanduse ajaloost.

Teemapüstituse vajalikkust näitab muu hulgas avalikkuse huvi tõus unustatud naisautorite vastu. Nii lavastas teater Must Kast 2023. aastal Lilli Suburgist värsivormis kangelasepose „Lilli”. Etendust tutvustades esitati küsimus, miks avalikkus Suburgist õieti midagi ei tea, kuigi tegemist on olulise naiskirjaniku ja kultuuritegelasega. Naisautoritele on aidanud tähelepanu suunata ka Elise Rosalie Auna nimeline Votikvere raamatuküla kirjanduspreemia, mida antakse välja alates 2015. aastast. Sama eesmärki teenib Anna Haava mälestustoa sisseseadmine (2006) Kodavere Pärimuskeskuses.

Naiskirjanike loominguiline pärand on sageli vääriti mõistetud või tähelepanuta jäetud, see ei ole Eestile ainuomane nähtus. Soome kirjandusuurijad on leidnud, et kaanonist väljapoole jäetud ja unustatud naisautoritele tähelepanu pööramine on omamoodi arheoloogiline uurimistöö, kus tuleb esmalt keskenduda nende ülesleidmisele. See tähendab ühtlasi naiste kirjutamise ja kultuurilise rolli nähtavaks tegemist ja võitlust kultuurilise unustamise vastu. (Parente-Čapková jt 2015: 15, 18)

Sellist arheoloogilist uurimistööd, mis püüab kaardistada unustatud naiskirjanikke, on tehtud angloameerika kontekstis (nt Showalter 1977; Gilbert, Gubar 1979), Saksamaal (Whittle 2013), Põhjamaades, nt Soomes (Nevala 1989; Rojola, Lappalainen 2007) ja Islandil (Kress 2006), aga ka endistes sotsialistlikes riikides, nagu Ungaris (Menyhért 2019). Kõik sedalaadi uurimused on osutanud teguritele, mis on määranud naiskirjanike nähtamatust või nähtavust. Näiteks Anna Menyhéрти uurimus (2019) keskendub ungari naiskirjanike unustusest välja toomisele. Naisautorite marginaliseerimise põhjuste seas nimetab ta ajaloolist konteksti, mis on kujundanud hinnanguid naiste teostele. Ungaris kujunes XIX sajandi lõpuks välja ajalookirjutuse enesekuvand ja pandi paika, millised teemad ja teadmiste valdkonnad on tähtsad ja millised mitte. Naiste igapäevaellu kuuluvaid tegevusi (laste kasvatamist, meelelahutust) tähtsaks ei peetud ega jäädvustatud. Sama toimus kirjanduse vallas: väärtustati kirjandust, mida peeti kaalukaks, patriootiliseks, rahvusidentiteeti väljendavaks, põnevaks, traagiliseks, intellektuaalseks, loogiliseks, mehelikuks; vähem hinnati kirjandusteoseid, mida peeti naiselikuks, kergeks, sentimentaalseks, ebaloogiliseks, kaootiliseks. (Menyhért 2019: 3)

Eestis on sellist uurimistööd senini tehtud üksikute naisautorite kohta (nt Kruus 1971; Lindsalu 2008, 2009, 2012; Neithal 2010; Hinrikus 1998; Vaino 2012; Talivee 2011; Annuk 2003, 2008, 2021a), aga mitmekülgne monograafiline käsitlus puudub.

Oluline on teadvustada, et kultuurilise mäletamise protsesse, sh seda, milliseid autoreid teatakse kirjandusajaloost, mõjutavad erinevad tegurid alates üksikisikutest kuni institutsionaalsete struktuurideni. Need kujundavad ka arusaama heast kirjandusteosest. Ent ei ole sugugi üheselt mõistetav, mis muudab kirjandusteose „heaks”. Menyhért (2019: 3) ongi rõhutanud, et oluline on see, kuidas määratletakse norme ja kriteeriume, millel sellised otsustused põhinevad: „Teatud perioodi, kultuuri või grupi jagatud maitse on kujundanud omandatud huvid [ingl *vested interest*] ja võimusuhted.”

Eksisteerib ettekujutus, et hea kirjandusteos saab kindlasti tuntuks. Unustatakse ära, et midagi ei toimu iseenesest, vaid kirjandusprotsessiga seotud inimesed ja institutsioonid vastutavad selle eest ja kujundavad seda. Tekstid suhestuvad üksteisega inimeste (kirjanike, lugejate, kriitikute, toimetajate, kirjandusuurijate, ajakirjanike, kirjastajate, raamatumüüjate) vahenduse tulemusena ja institutsioonide määratud raamistik: „Kirjanduselu määravad selles tegutsejad ja nendel on oma eesmärgid, huvid ning positsioon ühiskonnas. Neil on tunded ja nad teevad otsuseid.” (Menyhért 2019: 2)

Eesti kirjandusväli on huvitav seetõttu, et sellel on tugev naisluuletajate traditsioon ja seetõttu naisi aktsepteeritakse luuletajatena, ent proosas peetakse sageli olulisemaks meesautorite loomingut. Näiteks Ants Orase (1939: 735) arvates on naisluuletajate suur osakaal „nähe, mis on peagu ainulaadne! – naised omandavad meil luules hämmastavalt suure osatähtsuse”. Ent samas väidab ta, et naiste loodud proosakirjanduses puuduvad suured nimed, nagu brittidel on Jane Austen:

Üllatav on selle kõrval, et me naised proosa alal on loond hoopis vähem arvesse tulevat. On huvitavaid ja omapäraseid teoseid, kuid üsna esimesse ritta need ei küüni.

Seda vahet seletada on raske. Luule ei nõua vähem, vaid pigemini rohkem vaeva ja aega kui proosa. [...] Võib-olla saab seda kõike viia seosesse tõsiasjaga, et naistel meie rahvaluule loomisel on olnud nii suur osa etendada. (Oras 1939: 736)

Orase hinnangust selgub ka see, milliseid omadusi ta proosakirjanduselt ootab. Oluline on tema jaoks, et kirjaniku looming suruks „oma pitseri pääle tervele sugu-põlvele” (Oras 1939: 659) ning selles avalduks „robustus, monumentaalsus, suur, haarav joon”, mille puudumist heidab ta ette Virginia Woolfi loomingule (Oras 1939: 660).

Oras (1939: 660) toob esile ka soolise erinevuse ehk naiskirjanike „eripsüühe”, mille tõttu nende loodud proosa erineb meesautorite omast. Samuti loob Oras seose naiste ühiskondliku seisundi ja kirjandusliku loominguga, arutledes naistraditsiooni puudumise üle angloameerika kirjanduses laiemalt. Selle põhjusena näeb ta naiste madalat ja õigusetut seisundit ühiskonnas, sest naistel ei olnud isiklikku vabadust ega majanduslikku sõltumatust ning ka „naise peksmine oli harilik nähe”. (Oras 1939: 661)

Naiste kirjutamistingimused on alati olnud seotud võimalusega saada haridust ja see on oluline tegur ka Eesti kontekstis. Ajaloolane Toivo Ülo Raun (2017: 23, 74) on tõstnud esile fakti, et kuigi 1897. aasta rahvaloenduse andmetel oli eesti meeste ja naiste lugemisoskus peaaegu võrdne, siis meeste kirjutamisoskus oli märgatavalt suurem. XIX sajandi lõpul oli ka naiste üldine haridustase meestega võrreldes madalam, sest naiste haridust ei peetud oluliseks (peale minimaalse taseme) ning eesti meeste vaated sarnanesid selles suhtes baltisaksa meeste vaadetega (Raun 2017: 75; Whelan 1995: 163–180). On selge, et ilma kirjutamisoskusest ei ole võimalik saada kirjanikuks ja see naiste kehva haridusega seotud fakt võib osaliselt selgitada naiskirjanike vähesust XIX sajandi lõpukümnenditel ning XX sajandi alguses.

Kirjandusajalugu hinnangute kujundajana

Cornelius Hasselblatt (2015: 176) on rõhutanud, et kirjanduslood peegeldavad võimustumis- ja hierarhiaid, „mis olid omased sellele ühiskonnale, mille jaoks kirjandusajalugu parajasti konstrueeriti”. Kirjandusajalugudes käsitletavate autorite valik viitab sellele, et kirjandusprotsessi seisukohalt on neil keskne tähendus, välja jätud autoreid võib aga pidada marginaalseteks. Seetõttu on kirjandusajalood kaanonide kujundamise oluliseks kohaks, nendes tehtud valikud „on seotud konkreetse ajastu ja ühiskondliku situatsiooni väärtushinnangute ja tõekspidamisega” (Annuk 2003: 73). Kaanon viitab kollektiivse mälu ja kirjaliku kultuuri vahelistele seostele, kultuurimälu aga toidab traditsiooni ja kommunikatsiooni (Assmann 2011: 5). Seega pole oluline ainult see, kas naisautorid on kirjandusajalugudes esindatud, vaid ka see, kuidas nende tegevust ja loomingut seal esitatakse.

Paljud eesti naiskirjanikud, kelle loomingut tänapäeval ei tunta, ei ole aga kirjandusajaloos sugugi nii vähetuntud. Näiteks nõukogudeaegses 7-köitelises kirjandusajaloos (1965–1991) käsitletakse selliseid autoreid nagu Elisabeth Aspe, Aira Kaal, Salme Kabur, Leida Kibuvits, Reed Morn, Helmi Mäelo, Helga Pärl-Sillaots,

Helene Ranna-Tamberg, Marta Sillaots, Lilli Suburg, Agnes Taar, Leida Tigane, Irma Truupõld. Iseasi, milline tähendus on seal antud nende loomingule, sest nõukogude kirjandusuurimises hinnati autoreid vastavalt nende sobivusele sotsialistliku ideoloogiaga. Teisalt on see kirjandusajalugu väga mahukas, võrreldes nii eelnevate kui ka järgnevate käsitlustega, sest ideoloogilisele kallutatusele vaatamata püüti anda ülevaade võimalikult paljudest autoritest, sh naisprosaistidest. See tähendas omakorda nende elu ja tegevuse uurimist ja faktuaalse teabe käbele toomist.

Naisautoritele eraldi on nõukogude perioodil pööranud tähelepanu Oskar Kruus, kes artiklikogumikus „Naine hanesulega” (1971) käsitleb tuntud autorite (Koidula, Aino Kallas, Hella Wuolijoki, Sillaots) kõrval teisigi naisprosaiste, nagu Aspe, Alide Ertel, Suburg, Taar, Kibuvits, Tigane, Pärl-Sillaots jt. Kruus olemuslikku erinevust mees- ja naisautorite loomingu vahel ei leia, erinevus võib tuleneda „ainult elunähtuste erinevast tunnetamisest ja mõistmisest” (Kruus 1971: 12).

2001. aastal avaldatud „Eesti kirjandusloos” (Annus jt 2001) käsitletakse XIX sajandi lõpu ja XX sajandi alguse naisprosaistidest ainult Suburgit, Aspet, Morni ja Kibuvitsa. Kuigi see kirjandusloos pole mahukas (700 lk), on samast perioodist mainitud meeskirjanikke tunduvalt rohkem. Hinnang naisproosakirjanike loomingule kõlab nii:

Esimese Eesti Vabariigi aegne proosakirjandus oli rõhutatult meeste kirjutada: vaid kahe **naisautori**, Reed Morni ja Leida Kibuvitsa nime oli eelnevalt põhjust nimetada. Soovi korral leiab veel mõne naisautori märkimisväärse proosateose, näiteks nagu luuletaja Betti Alveri proosakirjutused, ent üldpilt jääb samaks: ükski naisprosaist ei asu 1920-ndatel ja 1930-ndatel eesti kirjanduskaanoni keskmel. (Annus jt 2001: 320)

See seisukoht seostub Soome kirjandusuurija Lea Rojola arvamusel, et kirjandusajalugudes käsitletakse eelistatult meesautorite loomingut ja naiste kirjutatud tekste pole peetud piisavalt heaks:

Naiskirjanike puudumist kirjandusajalugudest on sageli põhjendatud sellega, et naised ei ole midagi tähelepanuväärset kirjutanud. Esteetilised hinnangud on kaua aega toetunud meeskirjanike tekstidele, nii et see, mida oleme õppinud või mida meid on õpetatud heaks pidama, on määratud mehelike hinnangute kaudu. Ei ole näiteks eriti hinnatud kirjutamine argielu nähtustest. Esteetilistes kriteeriumides on olnud midagi sellist, mis on välistanud naiskirjanikud. (Rojola 1998: 264).

1930. aastate kirjanduses ei olnud naisautoreid sugugi nii vähe, kuigi see mulje võib 2001. aasta koondkäsitluse põhjal jääda. Margaret Neithal (2010: 31) on leidnud, et lootustandvad noored naiskirjanikud kerkisid esile 1930. aastate lõpupoole, ent ühiskondlikud muutused katkestasid alles tekkima hakkava traditsiooni. Hinnangutes naisautoritele on „Eesti kirjandusloos” tuginetud paljuski nõukogudeaegsele kirjandusloole. Näiteks Suburgi käsitlus kõlab mõlemas üsna sarnaselt. Kuigi mõnes mõttes on selline varasemate käsitluste ülevõtmine põhjendatud, sest pole piisavalt eesti kirjandusajaloo uurijaid ja seetõttu paljude autorite tänapäevaseid

käsitlusi, taastoodab selline lähenemisviis ühekülgseid ja mõnikord vananenud arusaamu. Kirjandusajalooline lähenemine tähendab ju autorite rolli ja nende loomingu tõlgendamist tagasisivaatelises perspektiivis, aga tõlgendused ja väärtushinnangud muutuvad ajas.

2006. aastal saksa keeles ja 2016. aastal eesti keelde tõlgituna ilmunud Hasselblatti „Eesti kirjanduse ajaloo” on naisprosaistide valik suurem: XIX sajandi autoritest käsitletakse Suburgit ja Aspet, XX sajandi alguse naisprosaistidest mainitakse Helmi Mäelot, Morni, Ertelit, Marta Leppa, Tigast, Kibuviitsa. Uurijana, keda ei kammitse rahvusnarratiivis kinnistunud käsitlused, on Hasselblatt välja pakkunud teistsuguseid tõlgendusi mitme kirjaniku kohta. Näiteks vaidlustab ta Suburgi käsitluse kaotaja rollis (võrrelduna Koidulaga), tõdedes, et Suburg oli „eesti kultuurile oluline vähemalt neljast vaatenurgast: kui feminist, kui ajakirjanik, kui pedagoog ja kui prosaist” (Hasselblatt 2016: 254), leides ka, et jutustus „Liina” (1877) kuulub varase eesti proosa tähtsamate näidete hulka (Hasselblatt 2016: 256).

Hasselblatt on juhtinud tähelepanu soolisele kallutatusele, leides, et Eesti on pikka aega, k.a postsotsialistlikul perioodil, olnud patriarhaalne ühiskond ja seetõttu sisaldavad eesti kirjanduslood ja kirjanduse teatmeteosed „jälgi patriarhaalsest ühiskonnakorraldusest sel moel, et ajaloo naistega seotud osa on tähelepanuta jäetud” (Hasselblatt 2015: 176). Soolise kallutatuse all peab ta silmas seda, et „mõningatel juhtudel otsustavad ühe või teise kirjaniku väljajätmise kaanonit kehtestavatest raamatutest kirjandusvälised kriteeriumid – ning kõige olulisem neist on autori sugu” (Hasselblatt 2015: 177). Hasselblatt tõdeb samas, et naiste väljajätmist just soo tõttu on raske tõestada. Ta toob esile neli võimalust naiste elimineerimiseks igapäevaelust, sh kirjandusest: ignoreerimine, marginaliseerimine, nende esitamine meeste lisana ning pisendamine ja trivialiseerimine. Oma väite kohta esitab ta näiteid erinevatest käsitlustest, kuhu pole mahtunud naisautorid, nagu Eeva Park, Aita Kivi, Ilmi Kolla (neid pole 2001. aasta kirjandusloos). (Hasselblatt 2015: 177–179) Reed Morni kohta leiab Hasselblatt, et kuigi ta oli „suurel määral vastutav selle eest, et eesti kirjanduses tekkis filosoofilis-psühholoogiline vool”, on Morn tänapäeval üsna unustatud, mille ühe põhjusena toob Hasselblatt (2016: 424) esile selle, et „naised tõrjutakse meeleldi kaanonist välja”. Hasselblatt rõhutab ka seda, et paljud 1920.–1930. aastate naisprosaistid käsitlesid oma loomingus emantsipatsiooniteemasid, mis võis mõjutada nende teoste retseptiooni. Näitena toob ta Sillaotsa, kes tegeles juba alates esikromaanist naiste saatuse temaga emantsipatsiooni vaatevinklist ning seetõttu „praagiti ta edaspidi kõrgkirjandusest välja” (Hasselblatt 2016: 425).

Autorite esiletõstmist mõjutab ka see, kuidas suhestub kirjaniku looming rahvusnarratiiviga, mis on eesti kirjandusloos kesksel kohal. Kuigi rahvusnarratiiv on abstraktsioon, mis tugineb arusaamadele ja ettekujutustele eestlaseks olemise (kultuurilistest) erijoontest, kujundab see hinnanguid kirjandusteostele ja nende autoritele. Kirjandust nähakse rahvusidee kandjana ning autoreid, kelle looming rahvusnarratiiviga haakub, tõstetakse rohkem esile kui teisi, kelle looming läheb sõltumatut rada. Seetõttu ei marginaliseerita ainult naisautoreid, vaid varju võivad jääda ka andekad meeskirjanikud, kelle looming ei tundu rahvusnarratiivi seisukohalt kesksena (nt Artur Alliksaar).

Naiskirjanike looming, mis sageli toob esile teistsuguseid väärtusi, võib rahvusnarratiivi vaatenurgast kõrvalisele kohale asetuda. Naisautorite teoste temaatika, stiil ja/või karakterikujutus ei pruugi sobida valitseva kirjandusparadigma või kriitikute arusaamadega. Näiteks on nii juhtunud Suburgi esikteosega „Liina”, mille tõlgendust on pikalt mõjutanud Anton Jürgensteini ebaõiglane kriitika. Teoses esitatud naise kuvand ei vastanud Jürgensteini konservatiivsele arusaamale sellest, milline peab olema õige eesti naine. Jürgensteini arvates oli Liina kuju saksik, liiga emotsionaalne ja intellektuaalne ning ei tundnud tegeliku elu probleeme. Liinas ei olevat midagi „positiiv-eestilikku”, ta on näide, „kudas eesti naesterahvas mitte ei pea olema” (Jürgenstein 1903: 98). Liina iseseisvalt mõtlej ja tegutsev, haritud ning naisõiguliku hoiakuga tegelaskuju ei sobinud Jürgensteini arusaamaga, mille järgi eesti ilukirjanduse naistegelased peavad olema „eeskujulikud Eesti naisterahvad” (Jürgenstein 1903: 98). Jürgensteinile (1903: 149) meelepärane naistegelane pidi olema õrn, eestipärane („eesti laadi”), st näitama rahvuslikku iseloomu, olema ilus, puhas, karske, töökas, allaheitlik ja ohvrimeelne. Sellist naiseideaali nägi Jürgenstein Aspe loomingu, kus naised on „karedate kätega, väheste sõnadega, aga soojade südametega inimesed, kes valmis on, kõiki raskusi oma armsate hääks kandma” (Jürgenstein 1903: 149). Kuna „Liina” tegelaskuju ei vastanud Jürgensteini ootustele, ongi ta pidanud „Liinat” kehvaks teoseks.¹ Kahjuks on kirjandusuurijad selle seisukoha kriitikata üle võtnud ja kirjanduslugudes võimendanud.

Omas ajas oli „Liina” väga oluline teos, see ilmus kahes trükis ja tõlgiti ka soome keelde (1892, tlk Lilli Lilius). See täiesti algupärane teos tugineb Suburgi päevikule,² seevastu enamik tolle aja proosast olid kas tõlked või mugandused. Hasselblatt (2016: 256, 278) on leidnud, et „Liina” on varase eesti proosa tähtsamaid tekste ning eesti esimene realismi valda kuuluv teos.

Kuigi Suburgi loomingut käsitletakse pea kõikides kirjanduslugudes, siis viis, kuidas „Liinat” on tõlgendatud (vt Annuk 2008), surub ta marginaalseks. Näiteks nõukogudeaegses kirjandusloos on käsitletud „Liinat” klassivaatenurgast: „Meetodi poolest esindab „Liina” väikekodanliku iseloomuga romantilist hoovust 70-aastate eesti jutukirjanduses” (Kruus 1966a: 354). Kokkuvõtlik hinnang Suburgi loomingule rõhutab tagasihoidlikku taset, mida omakorda võimendab väike maht: „L. Suburgi kirjanduslik anne oli tagasihoidlik, tema loominguline fantaasia napp, ilukirjanduslik produktsioon väikesemahuline” (Kruus 1966a: 354).

Nagu öeldud, sellist hinnangut taastoodab „Eesti kirjanduslugu” (Annus jt 2001). Aasta hiljem ilmus Aino Undla-Põldmäe koostatud Suburgi „Kogutud kirjatööde” (2002) väljaanne, mille järelsõnades käsitletakse Suburgi tegevust põhjalikumalt (Undla-Põldmäe 2002a, 2002b, 2002c).

Naiskirjanike kujutamise probleem seostub sellegagi, kuidas mineviku naiskirjanikest rääkida. Menyhérti (2019: 5–6) arvates on oluline küsida, kas naiskirjanike ümber luuakse narratiive, mis alavääristavad nende isikuid ja nende tegevusi. See just ongi Suburgiga juhtunud: tema ümber on loodud negatiivne ja alavääristav

¹ „Liina” ajastukriitilise tõlgenduse kohta vt Annuk 2021a, 2021b. „Liinat” on käsitlenud ka Aino Undla-Põldmäe (1935, 1981).

² „Liina” autobiograafilise tausta kohta vt Undla-Põldmäe 1935.

narratiiv, mida on üle kantud ühest kirjandusloost teise ja mille näiteks on teda puudutav sissekanne eestikeelses Vikipeedias, mida käsitletakse põhjalikumalt tagapool.³

Teise näitena vanemast kirjandusloost võib tuua Elisabeth Aspe (1860–1927), kelle looming kuulus omaaegse proosa tippu (Raag 1928: 4). Hasselblatt (2016: 283) toob Aspet esile kui varast realisti, kes „tabas täpselt ajastu vaimu”. Ent ka Aspe looming on jäänud tagaplaanile, kuigi kirjanduslugudes tema teoseid käsitletakse. Näiteks nõukogudeaegses eesti kirjanduse ajaloo on Aspele pühendatud kümme lehekülge ja tema loomingulist panust tunnustatakse, ent samas vähendatakse tema panust sotsialistlikust ideoloogiast lähtuvate etteheidetega, et „loomingulist tööd on ta harrastanud jõudetegevusena, seadmata enda ette ühiskondlikult kaalukamaid ülesandeid” (Kruus 1966b: 543). Aspe loojanatuuri puuduste hulka loetakse seda, et „passiivse iseloomu tõttu ei saanud temast võitlejat” ning et teda on huvitanud rohkem perekondlike kui sotsiaalsete probleemide kujutamine (Kruus 1966b: 543).

Aspe varj jäämisel on mitmeid põhjuseid, alates sellest, et tema looming ilmus algselt ajalehtedes järjejutuna ilma autori nimeta, erinevate initsiaalide all (nt E. A. või Elisabeth) ja raamatuna alles aastaid hiljem. Näiteks jutustus „Kasuõde”, mille Aspe kirjutas 1887. aastal, ilmus raamatuna alles 1913. 1888. aastal Oleviku Lisalehes avaldatud eesti haritlase kujunemislugu vaatlev jutustus „Ennosaare Ain” ilmus raamatuna 1910. Ajalehes Olevik 1891. aastal avaldatud armastuslugu „Anna Dorothea” ilmus raamatuna alles 1927.

Nõukogude ajal taasavaldati Aspe teostest „Ennosaare Ain” (1974, 1984) ja „Anna Dorothea” (1984). Raamatukogude kataloogi Ester andmetel on tänapäeval avaldatud mitmed ta teosed e-raamatuna, aga mitte trükituna.

Selline avaldamispraktika mõjutab autori tuntust, aga see ei ole ainus põhjus Aspe puhul. Oskar Urgart on juba 1927. aastal kirjutanud, et Aspele langes osaks kõige halvem, mis autoriga juhtuda saab: „Aspe osaks ei langend küll ei mõnitusi ega mahategemisi, vaid midagi veel halvemat: ta vaigiti lihtsalt surnuks.” Urgart leiab ka, et Aspe vähene populaarsus tulenes tema iseloomust ja maailmavaatest, sest tal puudus „läind sajandi viimse veerandi tegelasi iseloomustav ettetükkiv iseteadvus ja auahnus. Ning ta ilmavaade oli hoopis teissugune kui see, mida nõuti toleaeagselt populaarsust taotlevalt tegelaselt.” (Urgart 1927: 945–946) Urgart leidis, et Aspe arusaam naise rollist ei soodustanud ta kirjanduslikku tegevust: „Ta on nii vähe naisõiguslane, et otsib oma mõtteile tuge meestelt.” Samuti tõi Urgart esile meeskriitikute toleaeagsed arusaamad naisautorite kohta. Kuigi Koidula oli tõestanud naiskirjaniku võimalikkust ja Suburg oli võidelnud naiste õiguste eest, „jäi naiskirjanik veel kauaks ajaks erakordseks, eraldi meeskirjanikkudest vaadeldavaks nähteks. Arvustustes oli naiskirjanikkude tööde puhul sooküsimus möödapääsmatu.” Kuigi naiskaastöölise esiletõstmine ajalehtedes (nt nimemärkidega „eesti neiult”, „õrnalt käelt” vmt) polnud pahatahtlik, peitus sellises „meeskirjandustegelaste üliheatahtlikkuses” „teatav annus alavääristavat” (Urgart 1927: 946). Urgart viitab seega nii sellele, et naisautorite teoseid ei võtnud (mees)kirjanduskriitikud piisavalt tõsiselt, kui ka rahvusnarratiivile, kuhu naiskirjaniku looming alati ei sobi.

³ Vt https://et.wikipedia.org/wiki/Lilli_Suburg (vaadatud 10. X 2022).

Unustamine ja/või ühekülgised tõlgendused on naisautoreid saatnud hiljemgi. Näiteks Marta Sillaotsast (1887–1969) räägitakse peamiselt kui tõlkijast, kriitikust ja lastekirjanikust, kuigi ta on kirjutanud ka romaane ja jutustusi (Sillaots 1912, 1913). Reed Morni (kodanikunimega Frieda Johanna Drewerki, 1898–1978) looming oli omas ajas suhteliselt eraldiseisev. Kuigi üldiselt tunnustatakse tema loomingut, eelkõige esikteose „Andekas parasiit” (1927) esteetilisi kvaliteete ja ka kirjanduslugudes on ta esile toodud, ei ole kriitikud tema loomingut eripära mõistnud. Need näited tulid esile ka 2022. aasta sügisel Eesti Kirjandusmuuseumis peetud naisproosakirjanikke käsitleval konverentsil „Kas sa Reed Morni oled lugenud?” ning neid käsitletakse pikemalt siinses teemanumbris.

Rutt Hinrikus (1998: 524) on leidnud, et Morni esikteos on „midagi üsna uut ja omapärast eesti romaani toonase arengu taustal”, mida ka kaasaegne kriitika rõhutas, ning osutab, et teose retseptsioon oli silmapaistvalt hea, mida ei saa aga öelda Morni järgmise teose „Kastreerit elu” (1929) kohta (Hinrikus 1998: 526, 528). Ent tervikuna on Morni teoste retseptsioon „punktirne ja lünklik” (Hinrikus 1998: 633). Ants Oras (1939) Morni ei maini, ta puudub ka Oskar Kruusi raamatust „Naine hanesulega”. Hinrikus toonitabki (1998: 634), et Morn on oma teed üksinda käinud.

Naisautorite kõrvalejätmist ei saa alati seletada teoste esteetilise kvaliteediga, sest esteetilised hinnangud sõltuvad paljudest teguritest: nii kriitikute subjektiivsetest maitseotsustest kui ka ajastu eelistustest, mitte ainult kirjandusteksti omadustest. Näib küll, et naisautorite sugu on olnud kirjanduse hindamisel (varjatult) oluline tegur, mis on mõjutanud (mees)kirjandusuurijate ja (mees)kriitikute hinnanguid.

Kirjanduse õppekavad kirjandusmälu kujundajana

Kirjandusmälu kujundab kindlasti kooliharidus. Üldhariduskooli ainekavade ja õpikute kaudu luuakse ettekujutus olulistest eesti kirjanikest. See, millised autorid on neis esindatud, kuidas neid esitatakse ja milliseid teoseid käsitletakse, kujundab arusaamu mitte ainult autoritest ja nende teostest, vaid kirjandusväljast laiemalt. Sealhulgas luuakse ettekujutus naisautorite osakaalust ja tähendusest. Eriti puudutab see naisprosaiste, keda ainekavades mainitakse tunduvalt vähem kui naisluuletajaid.

Menyhért on tõdenud, et kirjanduskaanon määrab, millel on vaieldamatu kultuuriline tähtsus tõlgendava kogukonna jaoks. Traditsioon, mis on kujunenud kaanoniks, tähendab, et teatud tekstid ja nende tõlgendused on väärt säilitamist, omandades autoriteedi. Autorite positsioon kooli õppekavades viitab sellele, et kanooniseeritud traditsioon ja väärtused antakse edasi. (Menyhért 2019: 4–5)

Eesti kirjanduse õpetajal on nüüdsest vabadus valida autoreid, sest uus õppekava, mis hakkas kehtima 2023. aasta märtsis, ei kirjuta enam detailselt ette, milliseid autoreid ja teoseid tuleb käsitleda, loetletud on ainult mõni oluline autor. Ootuspäraselt on nimekirjas klassikud (nt Koidula, Tammsaare jt) ning nende kõrval tuuakse esile autoreid, keda mingil põhjusel märgatakse või uuesti avastatakse. Gümnaasiumi õppekavas nimetatakse üheksa autorit, kellest naisi on kaks, ning rõhutatakse nende

autorite olulisust rahvusnarratiivis. Kirjanduse valikul on muude tegurite hulgas soovitatud arvestada mees- ja naisautorite tasakaalustatud esindatust:

Selleks et hoida kultuuri järjepidevust ning kujundada põlvkondlikku ja rahvuslikku ühisteadvust, on gümnaasiumis oluline lugeda ja ühiselt käsitleda eesti kirjanduse klassikuid ja tüvitekste, teiste hulgas A. H. Tammsaare „Tõde ja õigust” (I osa), A. Gailiti ja J. Krossi loomingut, katkendeid F. R. Kreutzwaldi „Kalevipojast”, samuti B. Alveri, P.-E. Rummo, J. Kaplinski, J. Viidingu ja D. Kareva luulet. [...] Lugemisvara valikul arvestatakse eesti ja maailmakirjanduse, klassikalise ja tänapäeva kirjanduse ning eri žanre esindavate luule-, proosa- ja draamateoste tasakaalustatud proportsioone ning nais- ja meesautorite esindatust. (Gümnaasiumi riiklik õppekava 2023)

Eelnev, 2011. aastal kehtestatud riiklik õppekava määras ainekursused, mille raames eesti kirjandust käsitleti. Seal oli loetletud hulk autoreid ja teoseid, mida tuli käsitleda, tugev ülekaal oli meeskirjanike käes ja naisautorid olid (sõltuvalt ainekursusest) vähe esindatud, näiteks:

- kursuse „Kirjandusteose analüüs ja tõlgendamine” jaoks pakuti valikut nii maailmakirjanduse kui ka eesti autoritest, kusjuures loetletud 30 autori hulgas oli naisi ainult kuus. Eesti naisautoritest loetleti naisluuletajaid (Betti Alver, Doris Kareva, Viivi Luik, Marie Under, Debora Vaarandi) ja kuues, väliskirjandust esindav naisautor oli Virginia Woolf;
- kursusel „Kirjandus antiigist 19. sajandi lõpuni” oli ainsana eesti naisautoritest nimetatud Koidula. Maailmakirjandusest ei nimetatud ühtegi naisautorit;
- kursus „Kirjanduse põhiliigid ja žanrid” esitas kuus naisautorit nii eesti kui ka maailmakirjandusest, kuigi kokku nimetati 47 autorit. Eesti autorid esindasid kõik luulet (Alver, Under, Luik), naisprosaiste esindasid maailmakirjanduse autorid Virginia Woolf, Toni Morrison, Emily Brontë;
- kursuse „20. sajandi kirjandus” eesti proosa alajaotuses oli ainsa naisprosaistina kirjas Helga Nõu. Kokku loetleti selles kursuses 82 maailmakirjanduse ja eesti autorit, kellest naisi oli seitse, sh eesti luuletajad Under, Alver, Kareva ja Luik;
- rohkem loetleti naisautoreid uuema kirjanduse kursuses, kus oli kokku 87 autorit, kellest naisi oli 19, sh eesti nüüdisproosa 25 autori seas oli naisi neli ja draamakirjanduse kaheksa autori seas üks (Loone Ots). (Gümnaasiumi riiklik õppekava 2021)

Juba selline põgus sissevaade kirjandusmälu kujundavatesse õppekavadesse näitab naisautorite vähesust. Eriti hakkab see silma eesti kirjanduse puhul, kus needki vähesed naisautorid, keda mainitakse, on enamikus luuletajad. Eesti naisprosaistidest loetletakse tänapäevaseid naisautoreid Helga Nõud, Ene Mihkelsoni, Viivi Luike, Eeva Parki ja Mari Saati ning draamaautorina Loone Otsa. Varasematel perioodidel esindab naisprosaiste ainsana Koidula. Kuigi uus õppekava pikka autorite loendit ei kehtesta, vaid rõhutab muu hulgas käsitletavate autorite soolise tasakaalu arvestamist, hakkab varasem autorite nimekiri õpetaja valikuid kirjandusteoste käsitlemisel kindlasti mõjutama.

Sarnane on olukord põhikooli riikliku õppekavaga. Alates märtsist 2023 kehtivas õppekavas on erinevalt varasemast loetletud üsna vähe autoreid (14), kellest naisi on ainult kolm (Lydia Koidula, Marie Under ja Leelo Tungal):

Kultuuri järjepidevust ja põlvkondlikku sidusust silmas pidades peab tervikteoste soovituslik valik sisaldama rohkesti eesti väärtkirjandust (sh tüvitekste, klassikateoseid), mida käsitletakse ühiselt. II kooliastmes kuuluvad olulise lugemisvara hulka E. Raua „Kalevipoja” adaptatsioon, E. Bornhöhe „Tasuja”, J. Krossi „Mardileib”, F. R. Kreutzwaldi „Eesti rahva ennemuistsed jutud” või muud eesti muinasjutu- või muistendikogumikud. III kooliastmes kuuluvad olulise lugemisvara hulka A. Kitzbergi „Libahunt”, E. Vilde „Pisuhänd”, O. Lutsu „Kevade”, A. H. Tammsaare „Kõrboja peremees” ja A. Kiviräha „Rehepapp”. Eesti luule esindusautorid põhikoolis on L. Koidula, Juhan Liiv, M. Under, H. Runnel ja L. Tungal. (Põhikooli riiklik õppekava 2023)

Tsitaadis esitatud soovitusest on näha, et loetletud eesti proosakirjanikud on kõik meessoost, naisautorid on esindatud ainult luuletajatena. Soovitust autorite soolise tasakaalu arvestamiseks selles tekstis ei leidu.

Enne seda kehtinud põhikooli riiklikus õppekavas olid olemas soovituslikud kirjanduse loendid nii II kui III kooliastmele. II kooliastmel oli nimetatud 17 autorit, kellest naisi oli viis: Aino Pervik, Astrid Lindgren, Christine Nöstlinger, J. K. Rowling, Leelo Tungal. Põhjalikumalt soovitati käsitleda Friedrich Robert Faehlmanni, Harri Jõgisalu, Andrus Kiviräha, Friedrich Reinhold Kreutzwaldi, Astrid Lindgreni, Leelo Tungla ning „mõne paikkondlikult tähtsa kirjaniku” elu-, tegevus- ja loomingulugu. (Põhikooli riiklik õppekava 2022)

III kooliastme kirjanduse soovituslik loend sisaldas 28 autori nime, kellest naisi oli kaheksa. Eesti autoreid oli 22 ja nendest naisi seitse. Välja arvatud Koidula, kuuksid eesti naisprosaistid tänapäeva autorite hulka: Diana Leesalu, Helga Nõu, Katrin Reimus, Aidi Vallik. Põhjalikumalt käsitleda soovitatavate autorite hulgas oli kolm naist: Koidula, Luik ja Under.

See teemavaldkond nõuaks palju põhjalikumat käsitlust kui sinne visandlik katse teemat piiritleda, aga ettekujutuse naisautorite vähesest osakaalust õppekavas see siiski annab. Kindlasti on selline ühekülgus kujundanud õpilaste ettekujutust kirjandusest kui pigem maskuliinsest valdkonnast eriti eesti proosakirjandust silmas pidades. Samas välisautorite puhul on naisprosaiste rohkem esile toodud, nii et vähem nähtavad on just eesti naisprosaistid.

Kuigi uutes õppekavades on loobutud autorite soovitusnimekirjast, rõhutades õpetaja rolli kirjandusteoste valikul, kujundavad viimast siiski harjumuspärased vaatenurgad ja tõlgendusmustrid, mida järgides võibki näida naisprosaistide roll eriti eesti kirjanduses tagasihoidlik.

Samuti on oluline naisautorite kujutamine kirjandusõpikutes, mis vajaks eraldi uurimist. Põhjalikult analüüsida tuleks ka naisautorite esindatust kõrgkoolide eesti kirjanduse kursuste raames, sest kõrgkoolides omandatavad teadmised eesti kirjanduse alal kujundavad omakorda kirjandusõpetajate hoiakuid naisautorite suhtes.

Teoste kättesaadavus ja taastrükid

Autori teoste taasavaldamine on oluline protsess, seda on nimetatud ka mälu infrastruktuuriks või kultuuriliseks mnemotehnikaks, st see on ühiskondlik meetod organiseerida ja arendada kultuuri kirjalikku mälu. Kultuuri kirjalik mälu on selles tähenduses avalikkuses ringlevad tekstid, mida üha uuesti esile tõstetakse, samas kui teised on unustusehõlma vajunud. Tekstide taasavaldamine toob nad esile ja asetab tähelepanu keskmesse. (Henrikson 2010: 103–105)

Teoste taasavaldamine on eriti oluline unustatud autorite esile toomiseks, sest taastrükkide kaudu asetatakse vähetuntud tekstid uude, tänapäevasesse konteksti. See aitab kaasa kirjandusajaloo ja -mälu ümbermõtestamisele, sest võib muuta väljakujunenud narratiivi ja rõhuasetusi. Teoste uustrükid antakse välja tänapäevases šriftis, mida on mugavam lugeda kui näiteks esmatrüki gooti kirja, uue kujundusega ja sageli ees- või järelsõnadega. Väga vanade tekstide puhul võib olla vajalik keeleline redigeerimine. Näiteks on Suburgi „Kogutud kirjatööde” (2002) väljaandes tema teosed keeleliselt kaasajastatud. Samuti on uustrükkide puhul oluline see, et üldjuhul pöörab ajakirjandus neile tähelepanu, neid tutvustatakse ning retsenseeritakse.

Näiteks taasavaldati kümmekond aastat tagasi Helga Pärli-Sillaotsa kolm romaani (2009, 2012) koos järelsõnadega, mis kindlasti suurendas autori tuntust tänapäeval. Pärli-Sillaotsa teosed olid ilmunud aastatel 1939–1940 ja need sõjaeelsed väljaanded ei olnud kättesaadavad, mistõttu ei olnud autori nimi ja looming laiemalt tuntud. Varakult katkenud eluteega Pärli-Sillaots oli andekas noor autor, kes sai kriitikas sooja vastuvõtu osaliseks: romaan „Karjäär” pälvis 1939. aastal kirjastuse Loodus romaanivõistlusel III auhinna ja „Tee viib järveni” Päevalehe ajaleheromaani võistlusel II auhinna.

Nõukogude ajal taasavaldati kehtiva ideoloogiaga sobivate naisprosaistide loomingut, nagu Elisabeth Aspe ja Leida Kibuvits (novelle ja jutustusi, romaanidest ainult „Soomustüdruk” autori ümbertöötatud kujul 1957). Sobimatute autorite – kes olid sõja järel läände emigreerunud või kelle looming ei vastanud nõukogulikule kirjanduskäsitlusele – teoseid uuesti välja anda ei saanud. Nii ei sobinud Pärli-Sillaotsa looming avaldamiseks nõukogude perioodil ja ka Morni teoseid sellal välja ei antud. Raamatukogudest võis mõningaid sõjaeelse perioodi naisprosaistide teoseid laenutada juhul, kui need ei kuulunud erifondi või ei olnud keelatud raamatute nimekirjas, nagu Alide Erteli romaanid „Moodne daam” ja „Lilla lehekese”, kuigi neid käsitletakse nõukogudeaegses eesti kirjanduse ajaloos (vt siinses teemanumbris Grauberg 2023).

Tänapäeval on taastrükke mitme unustatud naisprosaisti loomingust, näiteks Morni, Tigase, Kaburi (Kõivu), Ranna jt teosed on ilmunud kirjastuse Eesti Raamat sarjas „Eesti romaanivara”. Enamasti on teosed varustatud järelsõnadega, mis asetavad teose ajastu konteksti ning annavad tänapäeva lugejale vajalikku taustainfot.

Taasavaldamise kõrval on oluline vanade teoste digiteerimine, mis on leitavad digitaalarhiivist Digar. Kuigi digiteeritud teosed ei ringle sellistena nagu kordustrükid, annavad ka need panuse teoste levimisse. Vanemate teoste puhul võib osutada probleemiks gooti kiri, mida tänapäeva lugeja enamasti ei suuda lugeda, sest sageli

digiteeritakse neid originaalkujul, st esitades nad faksiimilelaadse väljaandena (kuigi mõnikord on digiteeritud variant lihtsalt tekstifail tänapäevases kirjas). Samuti ei tutvustata digiteeritud teoseid ajakirjanduses sel moel nagu taastrükke. Lugeja ei teagi neid otsida Digarist, kus on leitavad paljude XIX sajandi lõpu – XX sajandi alguse naisprosaistide teosed: näiteks on digiteeritud Suburgi „Liina” (1877); Aspe „Ennosaare Ain” (1910), „Kasuõde” (1913) ja „Aastate pärast” (1911); Pärl-Sillaotsa „Improvisatsioon mängutoosis” (1939) ja „Karjäär” (1939); Erteli „Lilla lehekesed” (1919) ja „Rooste” (1910); Morni „Andekas parasiit” (1927); Sillaotsa teoseid, nagu romaan „Anna Holm” (1913), lastejutte ja kirjanduskriitilisi käsitlusi, ja paljude teiste autorite loomingut. Üldjuhul on need vabalt kättesaadavad, v.a juhtudel, kui teosed on veel autoriõigusega kaitstud, sel juhul saab neid lugeda autoriseeritud töökohtadel viies raamatukogus.

Digar on oluline ka seetõttu, et lisaks originaalteostele on digiteeritud suur hulk omaaegset ajakirjandust, nii et sealt saab lugeda arvustusi ning kirjanduskriitilisi käsitlusi. Seega on võimalik luua teosele kontekst kaasaja kirjanduskriitika kaudu.

Naiskirjanikud ja meediakajastus

Siinse alajaotuse eesmärk ei ole anda põhjalikku ülevaadet naiskirjanike kujutamise meedias, mis on eraldi suur uurimisteema, vaid viidata suundumustele ja illustreerida neid mõne näitega.

Tänapäeval kujundab kirjanike tuntust oluliselt meedia, alates ajalehtede-ajakirjade kirjandusretsensioonidest kuni internetimeediani ja internetis kättesaadavate teatmeteosteni (nt Vikipeedia). Oluline on see, millistest autoritest ajakirjanduses kirjutatakse, milliste autorite juubeleid tähistatakse ning kes ja kuidas need autorid valib. Hasselblatt (2015: 193) on juhtinud tähelepanu sellele, et eesti meedias toimub naiste pisendamise või triviaalseks muutmise mehhanism, see tähendab „naiste kujutamist pisemate ja vähem olulistena, kui nad seda tegelikult on, ning nende esitamist naeruväärsena, nii et kellelegi ei tuleks pähe neid liiga tõsiselt võtta. See toimub igapäevaselt meie meedias, kandudes sealt edasi uurimustesse ja teatmeteostesse.”

Silma hakkab eelkõige see, et mida vanema perioodiga on tegemist, seda vähem naisautoreid ajakirjanduses tutvustatakse. Näiteks vanemast kirjandusloost meenutatakse juubelite puhul Koidulat, harva aga Aspet, keda on nimetatud isegi „Eesti oma Jane Austeniks” (Helend-Aaviku 2021). Harva, kui üldse, on juttu sõjaeelse perioodi naisprosaistidest. Võib muidugi väita, et kirjanduse roll meedias ongi tagaplaanil ja meediakajastustes tuleb rõhuda kirjandusajaloost tuttavatele nimedele. Teisalt, arvestades meedia harivat funktsiooni, taastoodab selline tava stereotüüpseid arusaamu naiskirjanike rollist kirjandusajaloos ja kultuurimälus.

Mitmesugused edetabelid on samuti olulised sooliste hierarhiate kinnistamisel. Näiteks korraldasid 1999. aastal Eesti Entsüklopeediakirjastus, Eesti Päevaleht, Rahvusraamatukogu, Kuku raadio ja TV3 Eesti XX sajandi saja suurkuju valimise.

Nimekirja kuulusid teadlased, ühiskonnategelased, muusikud, teatri- ja filmiinimesed, kunstnikud, sportlased ja kirjanikud. Viieteistkümne kirjaniku hulgas oli kaks naisluuletajat (Alver, Under), aga mitte ühtki naisproosakirjanikku. (Sajandi sada... 2002) Meedia rolli seejuures ei saa alahinnata, sest just meedia abil kinnistus see valik kultuuriteadvusse.

Värskema näitena võib tuua ERR-i hiljutise saatesarja „Meie kirjanduse lugu”, mis valmis Eesti Kirjanike Liidu 100. aastapäevaks. Sarja esimeses saates, mis jõudis aastani 1940, oli esindatud ainult kaks naisautorit: Koidula (keda lühidalt mainiti) ja Under, kellest räägiti pikemalt. Vaatajale jäi mulje, et varasemas eesti kirjandusloos teisi naisautoreid ei olnudki. Selline vaatenurk peegeldab saate tegijate kas teadlikke või teadvustamata valikuid.

Ent on erandeid, mis just keskenduvadki vähetuntud ajalooliste naiste tutvustamisele, nagu ajalehe Postimees rubriik „Ajaloonaine”. Seal on ilmunud palju kirjutisi naistest eesti kultuuriloos ning käsitletud mitmeid naiskirjanikke, nagu Suburg, Pärl-Sillaots, Aspe, Wuolijoki, Kallas, Marie Heiberg. Need tekstid mitte ainult ei too lugeja ette autoreid, keda tänapäeval eriti ei tunta, vaid annavad neist ka suhteliselt põhjaliku ülevaate. Valdav osa neist tekstidest on nüüdseks välja antud raamatus (Reinart 2018, 2020).

Oluline pole üksnes naisprosaistide esindatus meedias, vaid ka see, kuidas nende loomingusse suhtutakse. Mõnikord on kriitikas tunda kahtlevaid või negatiivseid hoiakuid, kui nais autori teos käsitleb nn naiselikke teemasid. Äärmusliku näitena võib tuua Vaapo Vaheri arvustuse „Tädikirjanduse klassika” (2002), kus otsesõnu halvustatakse naisprosaistide loomingut. Kuigi tekst käsitleb Morni romaani „Tee ja tõde” (2002), pühendab autor osa sellest arutlusele nn tädikirjanduse üle. Vaher määratleb tädikirjandusena Kärt Hellerma, Viuu Härmi, Heljo Männi loomingut. Tädikirjanduse iseloomulike joontena toob ta esile moraalsete kategooriate – hea/halb, ülev/madal, õilis/vääritu – rõhutamise, leides, et tädikirjandusel on ühiseid jooni sotsialistliku realismiga: „Mõlema jaoks on oluline tendents, millegi kuulutamise, üleseletamise. Mõlemad teavad, mis siinilmas on õige, püha, puhas ja õilis. Ja vastupidi, mis on paha, pähh, madal ja vääritu.” (Vaher 2002: 18) Tädikirjanduse äärmuslike nähtustena toob ta esile „patoloogilise feminismi” ja „beibekirjanduse” ning „ilukirjandusliku mamminduse”, mida „esindavad näiteks Heljo Mänd ja tema ümber koondunud seltskond. Kuigi ka viimane nähtus, niioelda männindus on tarvilik, seeläbi imbub rahvuslikku psühho- ja sotsiokultuurilisse atmosfääri vähem neuroosi.” (Vaher 2002: 18) Ka Morni looming, mida ta põhjalikumalt käsitleb, jääb tema arvates kuhugi tädikirjanduse keskpaika, kuigi ta leiab samas, et „vaimu fundamentalistina pole tal kogu eesti kirjandusloos vastast” (Vaher 2002: 19). Morni loomingutase ei küüni Vaheri (2002: 19) arvates väga kõrgele: „Ta vaid kõneleb dotseerivalt kõiksugu üllaist vajadustest, ent ta loodu ei tõuse igavikule ligi – kunstiliste meetoditega.”

Vaheri vaatenurk toob esile, et naisautorite loomingut eripära – teistsuguseid teemasid, vaatenurki või käsitusviise – võivad meeskriitikud näha negatiivses võtmes, alavääristades naiskirjanike loomingut tervikuna ja andes sellele kunstilise küündimatuse värvingu.

Järjest olulisemaks on tänapäeval muutunud see, kas üldse ja millist infot leidub autorite kohta internetiavarustes, kuna enamasti otsitakse esmainfot just sealt. Internetiallikad on mitmekesised, alates Vikipeediast ja ajalehede veebiversioonidest kuni andmebaasideni, nagu EWOD (Estonian Online Writers Dictionary) ja „Kreutzwaldi sajand”.

Ent näiteks eestikeelse Vikipeedia käsitlused kirjanikest on ebaühtlased ega paku akadeemilise kirjandusajalooga võrreldavat usaldusväärset infot isegi siis, kui tõlgenduste rõhuasetused kõrvale jätta. Näitena võib tuua Suburgi käsitluse,⁴ kust saab teada eluloo, mida käesoleva artikli kirjutamise ajaks on täiendatud (alajaotused „Elukäik”, „Mälestuse jäädvustamine” ja „Isiklikku”), ja negatiivseid arvamusi tema isiku kohta, aga mitte kõige olulisemat ehk seda, miks tema tegevus on oluline eesti kultuuriloos. Käsitlus on ühtlasi hea näide allikakriitilise lähenemise puudumisest: läbisegi on esitatud nii teadusartiklite kui ka omaaegsete kõmulehtede seisukohti, nagu ajalehest Uudisleht pärit Suburgi isikut kritiseeriv anonüümne artikkel. Ka on toetunud ainult internetis leiduvale eestikeelsele infole ja sellelegi valikuliselt, näiteks puuduvad igasugused viited Undla-Põldmäe (2002a, 2002b, 2002c) uurimusele Suburgi tegevuse kohta, mis olnuks usaldusväärne allikas selle vikiartikli koostamisel.

Seevastu ingliskeelses vikiartiklis on antud adekvaatne ülevaade Suburgi tegevuse olulisusest eesti kultuuris.⁵ Neid tekste võrreldes on ilmne, et eesti- ja ingliskeelse käsitluse autorid erinevad.

Mõne autori kohta on Vikipeedias leiduvad käsitlused väga lühikesed ja mitte-midagiütlevad, nagu Erteli kohta käiv neljarealine sissekanne. Salme Kõivu (Kaburi) käsitlus on küll pikem, ent tema loomingust on juttu väga vähe, ainult mõni lause. Helene Ranna sissekandes ainult nimetatakse tema kaht romaani ja kaht luulekogu, puudub teoste lähem käsitlus ja loomingu mõtestamine eesti kirjanduse kontekstis.⁶ Mitme naisprosaisti loomingu käsitlusi pole üldse eestikeelses Vikipeedias, nt Irma Truupõld, Leida Tigane ja Agnes Taar, see-eest on nende kohta sissekanded saksa-keelses Vikipeedias ja Tigase kohta ka inglise keeles.⁷

Vikipeedial on suur mõju avaliku teadvuse kujundamisel, aga ka ebaadekvaatse info levimisel, kuna guugeldades tuleb esmane info enamasti sealt.

Vikipeedia kõrval on usaldusväärsemateks allikateks mitmesugused kirjanike/ kirjanduse internetiandmebaasid. Kuigi EWOD on ingliskeelne, annavad sealsed lühikesed käsitlused kirjanikest usaldusväärset infot, olles valdkonna spetsialistide kirjutatud. Digitaalne tekstikogu EEVA keskendub küll eesti vanema kirjanduse tekstidele (alates XIII sajandist kuni XX sajandi alguseni), ent ühtlasi saab sealt usaldusväärset infot nii eesti kui ka Balti kirjakultuuri kuuluvate autorite kohta.

⁴ https://et.wikipedia.org/wiki/Lilli_Suburg

⁵ https://en.wikipedia.org/wiki/Lilli_Suburg

⁶ https://et.wikipedia.org/wiki/Helene_Ranna; https://et.wikipedia.org/wiki/Alide_Ertel; https://et.wikipedia.org/wiki/Salme_Kõiv

⁷ https://de.wikipedia.org/wiki/Agnes_Taar; https://de.wikipedia.org/wiki/Leida_Tigane; https://de.wikipedia.org/wiki/Irma_Truupõld; https://en.wikipedia.org/wiki/Leida_Tigane

„Kreutzwaldi sajand” on veebisait, mis käsitleb eesti kultuuriajalugu XIX sajandi algusest kuni 1918. aastani. Isiku- ja kultuuriajalooliste ülevaadete kõrval leidub seal fotosid ning kirjandustekste. Sealsed erialainimeste koostatud autorite käsitlused annavad lühikese, kuid usaldusväärse ülevaate.

Kokkuvõtteks

Naisautoreid ei marginaliseerita ainult soo tõttu, aga see on kindlasti oluline (tausta)tegur nende loomingu hindamisel lisaks muule, mis mõjutab naisprosaistide loomingu tuntust. Artiklis käsitlesin tegureid, millega olen oma uurimistöös rohkem kokku puutunud, nagu kirjandusloos autorite kohta esitatud narratiivid, üldhariduskooli õppekavad, teoste kättesaadavus, naiskirjanike meediakajastus. Ent ka teoste žanriline kuuluvus võib aidata kaasa autori marginaliseerimisele, nt autobiograafilisi tekste hinnatakse vähem, eriti kui nende autorid on naised. Seevastu on lastekirjandust peetud naistele sobivaks žanriks (vt nt Kruus 1971: 10) ning eesti kontekstis ka luulet, kus naisautoritele rajas tee Koidula.

Alahinnata ei maksa kirjanduse kui institutsiooni rolli, sest erinevad kirjandusväljal tegutsejad – kirjandusuurijad, kriitikud, kirjastajad jt – mõjutavad samuti naisautorite nähtavust. Näiteks on naistel olnud keerukam pääseda ligi kirjastamisele, mis on kindlasti mõjutanud nende loomingu avaldamisvõimalusi ja selle kaudu ka tuntust. Selle heaks näiteks on Aspe loomingu saatus, millest oli eespool juttu. Aga ka Suburgi puhul on see tegur oluline: kui Suburg eesti esimese naiskirjastajana poleks hakanud välja andma ajakirja Linda, ostes selleks isegi trükipressi, oleks tal olnud raskem leida oma kirjutistele avaldamiskohta. Ilmus ju näiteks Suburgi jutustus „Leeni” ajakirja Linda 1. aastakäigu 1. numbris (Suburg 1887) ja mitmeid oma tekste, mida ta kirjutas vastukaaluks kriitilistele rünnakutele, ei saanudki ta mujal avaldada, sest need lükati tagasi.

Kirjandusuurijate ja -kriitikute hinnangute mõju teoste tuntusele ja saatusele on märkimisväärne ja Eesti ajaloolist konteksti arvestades on enamik neist olnud mehed, kes sageli on naiskirjanikest mööda vaadanud. Hinnangud naisautorite teostele on sõltunud ka ajastu arusaamadest naise rolli kohta ühiskonnas, näiteks XIX sajandi teise poole, sh rahvusliku liikumise juhtide soolised arusaamad määratlesid naise tegevusvaldkonda koduse sfääriga ja see on mõjutanud hinnanguid naiskirjanike teostele (vt Annuk 2012). Koidulat võib selles kontekstis vaadelda erandina, mis kinnitas reeglit.

Oluline roll on rahvusnarratiivil, mille kaudu tõstetakse esile pigem neid autoreid, kelle loomingu sellega rohkem seostub. Naiskirjanikud, kes käsitlevad teemasid, mis sellega niivõrd ei haaku, võivad jääda tagaplaanile, kuigi see puudutab mõnikord ka meesautoreid.

Taustategurina mõjub kaasa kirjandusuurijate vähesus, selleks et iga autori puhul saaks alustada alati algusest, st esmastest allikatest, või et mõne autori kohta luua mitu erinevat käsitlust. Neid muidugi on (nt Koidula), aga see puudutab pigem üksikuid autoreid. Teisalt on mõistetav, et kirjandusuurijad usaldavad varem tehtud tööd, aga

nii levivad põhjendamatud eelarvamused ja stereotüübid. Oma osa on Eesti teaduspoliitikal, mis tänapäeval on projektipõhine, nõuab kiiret publitseerimist ning eelistab ingliskeelseid publikatsioone ega soosi aeganõudvat arhiivipõhist uurimissuunda.

Lõpuks on olulised ka geopoliitilised tegurid ehk see, kuidas erinevad ühiskondlikud süsteemid (Eesti Vabariik, nõukogude aeg, taasiseseisvumisperiood) mõjutavad kirjandusvälja ja seal tegutsejaid. Oluline on tähelepanu pöörata sellele, milliseid autoreid erinevad riigikorrad esile toovad ja miks. Eriti just nõukogude periood oma ideoloogilise survega kujundas autorite kohta kinnistunud käsitusi, mille mõju on tunda senimaani.

Et mõista naiste kui (proosa)kirjanike rolli eesti kirjanduse ajaloos, tulekski nende loomingut rohkem uurida ja mõtestada tänapäevastest vaatenurkadest.

Artikli valmimist on toetanud Euroopa Liit Euroopa Regionaalarengu Fondi kaudu (Eesti-uuringute Tippkeskus) ning uurimisprojekt „Kultuurilugu ja arhiiv: allikad, probleemid, vaatenurgad“ (EKM 8-2/22/1).

VEEBIVARAD

Digar. www.digar.ee

EEVA = Eesti vanema kirjanduse digitaalne tekstikogu. <https://utlib.ut.ee/eeva/index.php?lang=et&do=index>

EWOD = Estonian Online Writers Dictionary. <https://sisu.ut.ee/ewod/avalecht>

Kreutzwaldi sajand. Eesti kultuurilooline veeb. <https://kreutzwald.kirmus.ee>

Wikipedia. <https://et.wikipedia.org>

KIRJANDUS

Annuk, Eve 2003. Naised ja kirjanduslugu: tuntud ja tundmatu Ilmi Kolla. – Ariadne Lõng. Nais- ja meesuuringu ajakiri, nr 1/2, lk 72–90.

Annuk, Eve 2008. Lilli Suburgi kuvand eesti kirjandusloos. – Ariadne Lõng. Nais- ja meesuuringu ajakiri, nr 1/2, lk 77–93.

Annuk, Eve 2012. Sooküsimus eesti ajakirjanduses 19. sajandi lõpul ja Lilli Suburgi „uus naine“. – Ariadne Lõng. Nais- ja meesuuringu ajakiri, nr 1/2, lk 65–81.

Annuk, Eve 2021a. Nationalism, emotions and loss in Lilli Suburg's short story „Liina“. – Nineteenth-Century Nationalisms and Emotions in the Baltic Sea Region: The Production of Loss. (National Cultivation of Culture 25.) Toim Anna Bohlin, Tiina Kinnunen, Heidi Grönstrand. Leiden: Brill, lk 319–343. https://doi.org/10.1163/9789004467323_014

Annuk, Eve 2021b. Soolisustatud rahvuslus Lilli Suburgi (1841–1923) jutustuses „Liina“ (1877). – Mäetagused, nr 81, lk 45–64. <https://doi.org/10.7592/MT2021.81.annuk>

Annus, Epp; Epner, Luule; Järv, Ants; Olesk, Sirje; Süvalep, Ele; Velsker, Mart 2001. Eesti kirjanduslugu. Tallinn: Koolibri.

Aspe, Elisabeth 1974. Ennosaare Ain. Tallinn: Perioodika.

Aspe, Elisabeth 1984. Ennosaare Ain. Anna Dorothea. Tallinn: Eesti Raamat.

Assmann, Jan 2011. Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination. New York: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511996306>

- Gilbert, Sandra; Gubar, Susan 1979.** *The Madwoman in the Attic: The Woman Writer and the Nineteenth-Century Literary Imagination*. New Haven: Yale University Press.
- Grauberg, Taimi 2023.** Elu nagu algebra. Alide Erteli elu ja looming. – *Keel ja Kirjandus*, nr 8–9, lk 822–846.
- Gümnaasiumi riiklik õppekava 2021.** Riigi Teataja I, 23.04.2021, 11. <https://www.riigiteataja.ee/akt/123042021011>. Lisa 1: Ainevaldkond „Keel ja kirjandus”. https://www.riigiteataja.ee/akt/123042021011/2m_lisa1.pdf#
- Gümnaasiumi riiklik õppekava 2023.** Riigi Teataja I, 08.03.2023, 6. <https://www.riigiteataja.ee/akt/108032023006>. Lisa 1: Ainevaldkond „Keel ja kirjandus”. https://www.riigiteataja.ee/akt/108032023006/18m_gym_lisa1.pdf#
- Hasselblatt, Cornelius 2015.** *Cherchez la femme*. Kui sootundlikud on Eesti kirjanduslood ja teatmeteosed? – C. Hasselblatt, Eemalt vaadates. Veerand sajandit eesti kirjandusega. (*Studia litteraria Estonica* 15.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 176–195.
- Hasselblatt, Cornelius 2016.** Eesti kirjanduse ajalugu. (Heuremata. Humanitaarteaduslikke monograafiaid.) Tlk Mari Tarvas, Maris Saagpakk, Ave Mattheus. Tallinn–Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Helend-Aaviku, Katrin 2021.** „Mu jumal on mind veriseks peksnud, kõik, kõik on ta võtnud – vanemad, sugulased, sugulaste lapsed ja nüüd mu mehe.” – Öhtuleht 11. II.
- Henrikson, Paula 2010.** *Inventing literary heritage: national consciousness and editorial scholarship in Sweden 1810–1830*. – *Free Access to the Past: Romanticism, Cultural Heritage and the Nation*. (National Cultivation of Culture 2.) Toim Lotte Jensen, Joep Leersen, Marita Mathijssen. Leiden–Boston: Brill, lk 103–125. <https://doi.org/10.1163/ej.9789004180291.i-334.38>
- Hinrikus, Rutt 1998.** Reed Morni tee ja tõde. – *Keel ja Kirjandus*, nr 8, lk 521–534; nr 9, lk 622–634.
- Jürgenstein, Anton 1903.** Naesterahva-kujud Eesti algupäralises kirjanduses. – *Linda*, nr 3, lk 41–42; nr 6, lk 96–98; nr 7, lk 116–117; nr 9, lk 149–150; nr 12, lk 202–203; nr 17, lk 299–300; nr 21, lk 366–367.
- Kibuvits, Leida 1957.** *Soomustüdruk*. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Kress, Helga 2006.** *Searching for herself: Female experience and female tradition in Icelandic literature*. – *A History of Icelandic Literature*. Toim Daisy Neijmann. Lincoln–London: University of Nebraska Press in cooperation with The American-Scandinavian Foundation, lk 503–551.
- Kruus, Oskar 1966a.** *Rahvusliku liikumise kõrgaja jutukirjandus*. – Eesti kirjanduse ajalugu. II kd. XIX sajandi teine pool. Toim Endel Nirk. Tallinn: Eesti Raamat, lk 333–360.
- Kruus, Oskar 1966b.** *Olevikuaineline jutukirjandus*. – Eesti kirjanduse ajalugu. II kd. XIX sajandi teine pool. Toim Endel Nirk. Tallinn: Eesti Raamat, lk 507–546.
- Kruus, Oskar 1971.** *Naine hanesulega. Kirjutisi naiskirjanikest*. Tallinn: Eesti Raamat.
- Lindsalu, Elo 2008.** *Eesti esimeste naiskirjanike „oma tuba” ja vastuvõtt sünkroonkriitikas*. – *Kriitika diskursus: minevik ja tänapäev*. (Acta Universitas Tallinnensis. A, Humaniora 28.) Toim Rein Veidemann, Maris Kirme. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus, lk 68–93.
- Lindsalu, Elo 2009.** *Kes oli paradiisi perenaine?* – *Looming*, nr 7, lk 973–982.
- Lindsalu, Elo 2012.** *Naisekuju modelleerimine XX sajandi alguskümnendite eesti kirjanduses*. (Humanitaarteaduste dissertatsioonid 13.) Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Menyhért, Anna 2019.** *Women’s Literary Tradition and Twentieth-Century Hungarian Writers*. (Women Writers in History 3.) Leiden: Brill. <https://doi.org/10.1163/9789004417496>

- Neithal, Margaret 2010.** Naise loovuse problemaatika Helga Pärli-Sillaotsa loomingu näitel. Magistritöö. Tartu Ülikool. <http://hdl.handle.net/10062/15228>
- Nevala, Maria-Liisa 1989.** Sain roolin johon en mahdu: Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja. Helsinki: Otava.
- Nochlin, Linda 2000.** Miks pole olnud suuri naiskunstnikke? – Pandora laegas. Feministliku kunstikriitika võtmetekste. Koost Katrin Kivimaa, Reet Varblane. Tallinn: Kunst, lk 11–50.
- Oras, Ants 1939.** Naiskirjanikest mujal ja meil. – Looming, nr 6, lk 659–663; nr 7, lk 735–741.
- Parente-Čapková, Viola; Grönstrand, Heidi; Hapuli, Ritva; Launis, Kati 2015.** Marginaalit ja kultaiset hedelmät. Näkökulmia feministisen kirjallisuudentutkimuksen historiaan. – Nainen kulttuurissa, kulttuuri naisessa. Toim V. Parente-Čapková, H. Grönstrand, R. Hapuli, K. Launis. Turku: Turun yliopisto, lk 9–39.
- Põhikooli riiklik õppekava 2022.** Riigi Teataja I, 12.04.2022, 10. <https://www.riigiteataja.ee/akt/112042022010>
- Põhikooli riiklik õppekava 2023.** Riigi Teataja I, 08.03.2023, 5. <https://www.riigiteataja.ee/akt/108032023005>
- Pärli-Sillaots, Helga 2009.** Improvisatsioon mängutoosis. Karjäär. Tallinn: Eesti Raamat.
- Pärli-Sillaots, Helga 2012.** Tee viib järveni. Tallinn: Eesti Raamat.
- Raag, Arno 1928.** Elisabeth Aspe elu ja looming. Biograafilis-kriitiline essee. (Eesti kirjaniikud 2.) Tartu: Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus.
- Raun, Toivo U. 2017.** Literacy in the Russian empire in the late 19th century: The striking case of the Baltic provinces. – Acta Historica Tallinnensia, kd 23, nr 1, lk 65–77. <https://doi.org/10.3176/hist.2017.1.06>
- Reinart, Heili 2018.** Õrnad ja tugevad. Unustatud ja unustamatud naised Eesti ajaloost. Tallinn: Post Factum.
- Reinart, Heili 2020.** Unustatud ja unustamatud naised Eesti ajaloost. Tallinn: Postimees kirjastus.
- Rojola, Lea 1998.** Uus minevik. Kirjanduse ajalugu uute väljakutsete ees. – Traditsioon ja pluralism. Ettekandeid, artikleid, esseid ja eksperimendikirjeldusi eesti ja soome uue-
mast kirjandusteadusest. Toim Marin Laak. Tallinn: Eesti Kirjandusmuuseum, Tuum, lk 256–268.
- Rojola, Lea; Lappalainen, Päivi 2007.** Women's Voices: Female Authors and Feminist Criticism in the Finnish Literary Tradition. (Studia Fennica. Litteraria 2.) Vaasa: Finnish Literature Society.
- Sajandi sada Eesti suurkuju.** 100 mõjukaimat, tuntuimat, lugupeetumat, hinnatuimat, legendaarseimat eesti inimest, kelle töö ja isiksus on 20. sajandil Eestit enim ilmestanud. Koost Tiit Kändler. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2002.
- Showalter, Elaine 1977.** A Literature of Their Own. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Sillaots, Marta 1912.** Algajad: Elulookirjelduslised katsed. Tallinn: Maa.
- Sillaots, Marta 1913.** Anna Holm. Tallinn: Maa.
- Suburg, Lilli 1887.** Leeni ehk igavene käsualune. – Linda, nr 1, 15. X, lk 4–10; nr 2, 15. XI, lk 51–57; nr 3, 28. XII, lk 83–97.
- Suburg, Lilli 1892.** Liina. Tlk soome keelde Lilli Lilius. Helsinki: Otava.
- Suburg, Lilli 2002.** Liina. Ühe eesti tütarlapse elulugu, tema enese jutustatud. – L. Suburg, Kogutud kirjatööd. Toim Aino Undla-Põldmäe. Tallinn: Eesti Raamat, lk 9–106.
- Talivee, Elle-Mari 2011.** Jutustuse ja romaani vahel: Elisabeth Aspe linn. – Methis. Studia humaniora Estonica, kd 6, nr 8, lk 122–142. <https://doi.org/10.7592/methis.v6i8.559>

- Undla-Põldmäe, Aino 1935.** Uusi andmeid Lilli Suburgist. – Eesti Kirjandus, nr 8, lk 346–354.
- Undla-Põldmäe, Aino 1981.** Lilli Suburgi „Liina” Jakobsoni „Sakala” ja „Revalsche Zeitung” poleemikas. – A. Undla-Põldmäe, Koidulauliku valgel. Uurimusi ja artikleid. Tallinn: Eesti Raamat, lk 273–276.
- Undla-Põldmäe, Aino 2002a.** Järelsõna. – Lilli Suburg, Kogutud kirjatööd. Toim A. Undla-Põldmäe. Tallinn: Eesti Raamat, lk 461–480.
- Undla-Põldmäe, Aino 2002b.** Lilli Suburgi tütarlastekool. – Lilli Suburg, Kogutud kirjatööd. Toim A. Undla-Põldmäe. Tallinn: Eesti Raamat, lk 481–491.
- Undla-Põldmäe, Aino 2002c.** Ajakiri „Linda”. – Lilli Suburg, Kogutud kirjatööd. Toim A. Undla-Põldmäe. Tallinn: Eesti Raamat, lk 493–501.
- Urgart, Oskar 1927.** Elisabeth Aspe. – Looming, nr 10, lk 945–950.
- Vaher, Vaapo 2002.** Tädikirjanduse klassika. – Eesti Päevaleht. Arkaadia 8. XI, lk 18–19.
- Vaino, Maarja 2012.** Rist ja rõõm. Lisandusi Leida Kibuviitsa eluloole. – Keel ja Kirjandus, nr 10, lk 755–767. <https://doi.org/10.54013/kk659a3>
- Whelan, Heide 1995.** The debate on women’s education in the Baltic provinces, 1850–1905. – Bevölkerungs-verschiebungen und Sozialer Wandel in den Baltischen Provinzen Russlands 1850–1914. Toim Gert von Pistohlkors, Andrejs Plakans, Paul Kaegbein. Lüneburg: Institut Nordostdeutsches Kulturwerk, lk 163–180.
- Whittle, Ruth 2013.** Gender, Canon and Literary History: The Changing Place of Nineteenth-Century German Women Writers (1835–1918). Berlin–Boston: De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110259230>

Eve Annuk (sünd 1964), PhD, Eesti Kirjandusmuuseumi vanemteadur (Vanemuise 42, 51003 Tartu), eve.annuk@kirmus.ee

Women prose writers in cultural history and contemporary Estonian cultural consciousness

Keywords: Estonian literature, literary canon, women writers, prose

This article explores a number of factors that have shaped the understanding of the role of women prose writers in Estonian literary history and in contemporary cultural consciousness. Little attention has been paid to the works of women prose writers in literary history, and the cultural consciousness contains myths and stereotypes about women authors which upon closer examination prove unfounded. According to the common perception, women’s strong suit is poetry, whereas in the realm of prose, the creative output of male authors is afforded greater importance. This perspective has sometimes been used to justify the limited attention given to the works of women prose writers. However, the role of women prose writers in Estonian literary history can also be seen from a different angle by asking whether they should indeed be consigned to a more modest place in literary history compared to male authors and what the reasons for this might be.

The creative output of women prose writers has highlighted themes and perspectives that do not always align with what is considered “important”, especially in

the context of the national narrative, which emphasises the national subject and is implicitly male-oriented. The visibility of women authors in the cultural field is also shaped by the literary institution and its participants, as well as the literary canon, which has included few women. Geopolitical factors, i.e. different social systems, also influence the cultural consciousness. The Soviet period, in particular, shaped entrenched perceptions of authors through ideological pressure, the effects of which can still be felt. Since the works of women prose writers from the first half of the 20th century have not been extensively studied, the exploration of the reasons behind the marginalization of women prose writers remains largely ahead.

█ **Eve Annuk** (b. 1964), PhD, Estonian Literary Museum, Senior Researcher (Vanemuise 42, 51003 Tartu), eve.annuk@kirmus.ee